

EXPANSION

4, 5.7.2017

Ανέστης Λογοθέτης (1921-1994)

Ώρα έναρξης 20.30

ΕΘΝΙΚΗ ΛΥΡΙΚΗ ΣΚΗΝΗ

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ

Expansion

ΕΡΓΑ ΚΑΤΑ ΣΕΙΡΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ

ΣΚΗΝΟΘΕΣΙΑ

ΣΚΗΝΙΚΑ - ΚΟΣΤΟΥΜΙΑ

ΦΩΤΙΣΜΟΙ

ΕΡΜΗΝΕΥΟΥΝ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΣΚΗΝΟΘΕΤΗ

που ζητάω είναι να περάσετε μαζί μου στο άπειρο... όπου σταθερότητα... ηρεμία... και ειρήνη... καθώς και ατέλειωτο κενό βασιλεύουν. Απλά αναλογιστείτε πως μέσα σε αυτή την απέραντη ηχητικά ησυχία, παντού κυριαρχεί αδιαπέραστο σκοτάδι. Εδώ, απλά παρακολουθούμε μια γενική κίνηση... και αρχικά δεν διακρίνουμε τα γεγονότα που διαδραματίζονται.

Όμως τα γεγονότα που διαδραματίζονται δεν είναι παρά λίγοι άνθρωποι πάνω σε μια σκηνή που πηγαινοέρχονται, στέκονται ή κάθονται και κάνουν διάφορα πράγματα. Όλα αυτά υπάρχουν μόνο επειδή γίνονται πάνω σε μια σκηνή, κάτω από φώτα προβολών κι επειδή τα παρακολουθεί μια ομάδα θεατών. Πάνω στη σκηνή οι άνθρωποι και τα αντικείμενα διαγράφουν τροχιές, τυχαίες ή προκαθορισμένες· τις περισσότερες φορές ούτε μόνο τυχαίες ούτε μόνο προκαθορισμένες, αλλά ευρισκόμενες σε μια ευαίσθητη ισορροπία ανάμεσα στο αόριστο και στο ορισμένο: τροχιές και δράσεις προκαθορισμένης ελευθερίας. Οι γραφικές παρτιτούρες του Ανέστη Λογοθέτη μεταδίδουν ριζοσπαστικότητα κι ελευθερία, κι ωστόσο περιγράφουν ένα σύστημα. Κάθε παρτιτούρα αποτελεί ένα σύστημα, ένα μοντέλο, αλλά όμως ένα ανοιχτό σύστημα, ένα ελεύθερο μοντέλο που σε καλεί σε ερμηνεία, σε δημιουργία, σε επέκταση, σε Expansion! Σκηνική επέκταση.

Ο Λογοθέτης εμπνέεται από όρους κι έννοιες της αστρονομίας και της κοσμολογίας και το ίδιο —με το δικό του οραματιστικό και ναΐφ τρόπο— φαίνεται πως κάνει κι ο Βάλουσκα, ο ήρωας της ουγγρικής ταινίας του Μπέλα Ταρ [Βέλα Tarr] Οι αρμονίες του

Dispersion (Διασκεδασμός, 1964)
Parallaxe (Παράλλαξη, 1960)
Mantratellurium (Μαντρατελούριουμ, 1970)
Kybernetikon (Κυβερνητικόν, 1971)
Expansion-Kontraction (Διαστολή-Συστολή, 1960)

Βασίλης Νούλας
 Κώστας Τζημούλης
 Ελευθερία Ντεκώ

dissonArt ensemble

Γιάννης Ανισέγκος, φλάουτο
 Αλέξανδρος Σταυρίδης, κλαρινέτο
 Λενιώ Λιάτσου, πιάνο
 Θοδωρής Πατσαλίδης, βιολί
 Βασίλης Σαΐτης, βιολοντσέλο
 Γιάννης Χατζής, κοντραμπάσο

Ας κάνουμε χώρο για τον Βάλουσκα να μας δείξει. Και τότε ο Βάλουσκα τοποθετεί έναν έναν τους ανθρώπους της ομήγυρης λέγοντας στον καθένα τι θα κάνει:

— Είσαι ο ήλιος. Ο ήλιος δεν κινείται. Αυτό κάνει.

— Είσαι η Γη. Η Γη είναι αρχικά εδώ... κι έπειτα η Γη κινείται γύρω από τον Ήλιο.

— Εσύ θα είσαι η Σελήνη. Η Σελήνη περιστρέφεται γύρω από τη Γη.

Κι ύστερα ο Βάλουσκα απευθύνεται σε όλους:

— Και τώρα... θα έχουμε την εξήγηση την οποία απλοί άνθρωποι σαν και εμάς μπορούν να κατανοήσουν σχετικά με την αθανασία. Το μόνο

Βερκμάιστερ [Werckmeister harmóniák], απ' όπου παραθέσαμε τις εναρκτήριες φράσεις. Η αναφορά του Λογοθέτη σε επιστημονικά φαινόμενα και σε όρους όπως ο διασκεδασμός [dispersion], η παράλλαξη [parallaxe], η διαστολή-συστολή [expansion-kontraktion] παραπέμπουν ίσως στον κοσμογονικό χαρακτήρα της μουσικής, και στοχεύουν σε μια επέκταση-διεύρυνση της ακουστικής (και οπτικής) εμπειρίας. Ωστόσο, για μας, η κίνηση είναι πάντοτε διττή: μπορεί να μιλάμε για την αφηρημένη μουσική των άστρων, για την αναζήτηση καθαρών σχημάτων και τροχιών, όμως δεν παύει να είμαστε εμείς, εδώ, μπροστά σας, μια παρέα ανθρώπων, με καθημερινά ρούχα, με μουσικά όργανα και παρτιτούρες τυπωμένες σε φτηνό χαρτί, και καρτέκλες που τρίζουν, μετακινούμενες προκειμένου να βρουν τη σωστή κάθε φορά θέση, πάνω στο ξύλινο πάτωμα της Εναλλακτικής Σκηνής. Μια διαρκής ταλάντωση ανάμεσα στον αφηρημένο κόσμο των ιδεατών μορφών και στην απτή, άμορφη πραγματικότητα. Αυτή η διπλή κίνηση μας κρατάει σε ενάργεια και συχνά, λόγω της αμφισημίας της, μας προκαλεί γέλιο.

—ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΟΥΛΑΣ

ΓΡΑΦΙΚΗ ΣΗΜΕΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ο Ανέστης Λογοθέτης σφράγισε με το ιδίωμά του διαφορετικές κατευθύνσεις της μουσικοθεατρικής γλώσσας, εξερευνώντας τα εκφραστικά όρια του μουσικού θεάτρου, ιδιαίτερα κατά τη γόνιμη δεκαετία του 1970. Συγκαταλέγεται στους σημαντικότερους συνθέτες που προσπάθησαν να εξελίξουν το σύστημα της σημειογραφίας και καθιέρωσαν διαφορετική αντιμετώπιση της παρτιτούρας. Ανήκει, μαζί με τους Μόρτον Φέλντμαν [Morton Feldman], Ερλ Μπράουν [Earle Brown], Σιλβάνο Μπουσσόττι

[Sylvano Bussotti], Ρόμαν Χάουμπενστοκ-Ραμάτι [Roman Haubenstock-Ramati] και Τζον Κέιτζ [John Cage] στους συνθέτες που πρώτοι εισήγαγαν στη δεκαετία του 1950 οπτικά σύμβολα σε μια νέα μουσική σημειογραφία, την οποία ονόμασε «γραφική» και «πολυμορφική». Ξεκίνησε να γράφει με συμβατική σημειογραφία. Τα πρώτα 65 έργα (1944-1959) είναι γραμμένα για διάφορους συνδυασμούς οργάνων σε συμβατική σημειογραφία. Μικρή εξαίρεση αποτελεί το έργο *Polynom* [Πολυώνυμο] του 1957 για πέντε ορχηστρικές ομάδες που το σχεδίασε αρχικά σε διαγράμματα, μαρτυρία ότι το θέμα της γραφικής απεικόνισης της μουσικής τον απασχολούσε. Όμως όχι μόνο ως καταγραφή αλλά και ως δυνατότητα αναπαραγωγής. Στο βιβλίο του *Τα γραφήματα ως βασικό δομικό υλικό της μουσικής* [Zeichen als Aggregatzustand der Musik], που εξέδωσε το 1974, αναφέρει: «Από χρονολογική άποψη ο Καντίνσκι είναι ο πρώτος που στο βιβλίο του *Από το σημείο και τη γραμμή στην επιφάνεια*, του 1926, προτείνει γραφικά στοιχεία ως μουσική σημειογραφία. Βέβαια ως μη μουσικός δεν μπορούσε να αξιοποιήσει την πρότασή του στη μουσική. Χρησιμοποιούσε περισσότερο τη μουσική ως έναυσμα για την απελευθέρωση της ζωγραφικής από την αναπαράσταση, ενώ ως μουσική εννοούσε αυτήν που συνδέεται με κλίμακες και τονικές συγχορίες. Η προσπάθειά του να απεικονίσει γραφικά μερικά μέτρα από την *Πέμπτη Συμφωνία* του Μπετόβεν απέτυχε λόγω της μη αντιστρεψιμότητας της πορείας: από τη γραφική απεικόνιση δεν προκύπτει πάλι η μουσική την οποία απεικονίζει».

Τον Λογοθέτη απασχολούσε επίσης η δυνατότητα να μην ορίζεται αυστηρά η μουσική μέσα από την παρτιτούρα αλλά να δίνει ελευθερίες στον εκτελεστή να ερμηνεύσει τη μουσική του δημιουργικά. Αναφέρει στο πιο πάνω βιβλίο του: «Ο Ερλ Μπράουν μάς παρέδωσε την πρώτη γραφική καταγραφή από την οποία μπορεί να προκύψει μουσική. Η σύνθεσή του *December 52* (1952) στοχεύει να αποτελεί έναυσμα για μουσικό αυτοσχεδιασμό. Ο Τζον Κέιτζ [John Cage] όμως έγινε ο αντίπαλος της σειραϊκής μουσικής, εγκατέλειψε όλες τις θεωρίες για τον τρόπο σύνθεσης της μουσικής και έπιασε τα ζάρια: η τυχαιότητα καθόριζε τώρα τη διαμόρφωση της μουσικής. Ο Κέιτζ καταλύει έτσι μια παράδοση χιλιετιών της μουσικής ως προϊόν θεωρητικών κανόνων και εισάγει μέσω της εφαρμογής του τυχαιού σε μουσικό συμβάν μια μόνιμη επανάσταση. Κανένα έργο δεν μπορεί να είναι ίδιο διότι από μόνο του εξ ορισμού δεν μπορεί να επαναληφθεί».

Αυτά τα δύο στοιχεία, η γραφική καταγραφή και η τυχαιότητα, ήταν που εντυπωσίαζαν τον Λογοθέτη, ο οποίος συνεχίζει: «Αυτή ήταν η κατάσταση της μουσικής και της σημειογραφίας της το 1959: από τη μία παραμόρφωση του πενταγράμμου και αποστασιοποίηση από αυτό (βλέπε τα έργα του Μπουσσόττι [Bussotti]), και από την άλλη προσέγγιση γραφικών και άλλων εικαστικών στοιχείων με στόχο το έναυσμα του αυτοσχεδιασμού. Τώρα είχε ωριμάσει ο χρόνος για να ξεκινήσουν προβληματισμοί για τις δυνατότητες της σημειογραφίας, μέσα από την οποία η μουσική μπορεί να αποτυπωθεί ως πολύμορφη οντότητα που επιτρέπει την αναπαραγωγή της και την σύνθεσή της. Ήταν η εποχή που ασχολήθηκα επισταμένως με τα προβλήματα της μουσικής καταγραφής και διαπίστωσα ότι τα γραφικά στοιχεία μπορούν να γίνουν αντιληπτά με τρεις τρόπους αν θέλουμε να τα χρησιμοποιήσουμε ως μουσική καταγραφή. Μπορούν να συμβολίσουν κάτι που σχετίζεται με την εννοιολογική τους μορφή. Μετά μπορούν να διεγείρουν συνειρμούς και τέλος να σηματοδοτήσουν οδηγίες».

Στο έργο *Struktur-Textur-Spiegel-Spiel* [Δομή-Υφή-Καθρέπτης-Παιχνίδι] (10/1959) ο Λογοθέτης χρησιμοποιεί για πρώτη φορά εκτεταμένα γραφικά σύμβολα – ακόμη μη συστηματοποιημένα. Στο αμέσως επόμενο έργο του όμως, με τίτλο *Himmelsmechanik* [Ουράνια μηχανική] (1/1960) και για τα επόμενα 110 έργα του έως το τέλος της ζωής του χρησιμοποίησε αποκλειστικά ένα συνεπές καθορισμένο από αυτόν σύστημα γραφικής σημειογραφίας, το οποίο και περιέγραψε αναλυτικά στο βιβλίο του *Τα γραφήματα ως βασικό δομικό υλικό της μουσικής* (1974).

— Φ. Π.

Πηγή: http://anestislogothetis.musicportal.gr/the_graphic_notation/?lang=el, τελευταία επίσκεψη: 16 Μαΐου 2017

ΑΝΕΣΤΗΣ ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ

Ο Ανέστης Λογοθέτης γεννήθηκε στις 27 Οκτώβρη του 1921 στον Πύργο της Ανατολικής Ρωμυλίας (σημερινό Μπουργκάς της Βουλγαρίας) από Έλληνες γονείς. Το 1934, λόγω των ανθελληνικών διωγμών, μετανάστευσε με την οικογένειά του στη Θεσσαλονίκη, όπου τελείωσε τη Γερμανική Σχολή το 1941. Υποχρεώθηκε από τους κατακτητές να κάνει τον διερμηνέα και για να το αποφύγει πήγε το 1942 στη Βιέννη

όπου άρχισε σπουδές μηχανικού στο εκεί Πολυτεχνείο. Το 1945 ξεκίνησε σπουδές στην Ακαδημία Μουσικής και Παραστατικών Τεχνών της Βιέννης: θεωρητικά, σύνθεση, πιάνο και διεύθυνση ορχήστρας. Αποφοίτησε το 1951 με διάκριση. Το 1952 έλαβε την αυστριακή υπηκοότητα. Συμμετείχε για πολλά έτη στα Διεθνή Θερινά Μαθήματα του Ντάρμστατ. Έως το 1969 εργάστηκε ως επιμελητής

μουσικών εκδόσεων σε διάφορους οίκους (Universal, Modern, Geric). Από το 1952, μια σειρά υποτροφιών (οι περισσότερες της αυστριακής κυβέρνησης) του επέτρεψε να υλοποιήσει τις πειραματικές του ιδέες στη σύνθεση. Παρακολούθησε σεμινάρια και μαθήματα σύνθεσης στη Ρώμη, με υποτροφία της ιταλικής κυβέρνησης (1956, 1958-59), ενώ το 1957 εργάστηκε στο στούντιο ηλεκτρονικής μουσικής του WDR (Κολωνία) κοντά στον Γκότφρητ Μίχαελ Καίνιχ [Gottfried Michael Koenig], όπου εξοικειώθηκε με την ηλεκτρονική μουσική. Μέχρι το 1959 έγραψε 65 έργα σε συμβατική σημειογραφία για διάφορους συνδυασμούς οργάνων. Ήδη από το τέλος της δεκαετίας του 1950 είχε ξεκινήσει να αναπτύσσει το δικό του γραφικό σύστημα σημειογραφίας, γράφοντας όλα τα υπόλοιπα έργα του, περί τα 110, με αυτό. Το 1981 προσκλήθηκε από το Στούντιο Ηλεκτρονικής Μουσικής EMS της Στοκχόλμης όπου συνέθεσε το πρώτο του έργο εξ ολοκλήρου μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή. Εκτός από τα πολυάριθμα έργα του για όργανα και φωνές, έγραψε όπερες αλλά και πολλά ραδιοφωνικά έργα (Hörspiele) σε συνεργασία με ραδιοφωνίες του εξωτερικού (SR, WDR, NDR, ORF). Τιμήθηκε με το βραβείο «Theodor Körner» (1960 και 1963), ενώ, το 1962, μοιράστηκε με τον Ιάννη Ξενάκη το Α' Βραβείο σύνθεσης στο διαγωνισμό του «Αθηναϊκού Τεχνολογικού Ινστιτούτου» του Κ. Δοξιάδη (χρηματοδότηση από τον Μ. Χατζιδάκι). Έλαβε επίσης το Βραβείο της πόλης της Βιέννης (1985), το Χρυσό Μετάλλιο της πόλης της Βιέννης (1986), το Τιμητικό Βραβείο των Αυστριακών Ομοσπονδιακών Υπουργείων Παιδείας, Τεχνών και Αθλητισμού (1989) και το Βραβείο «Floriana» για το έργο του *Μαντρατελούριουμ* (*Mantratellurium*, 1970) το 1993. Πολλές εκθέσεις με τις «γραφικές παρτιτούρες» του έχουν πραγματοποιηθεί στην Αυστρία, στις Ηνωμένες Πολιτείες, στην Αθήνα (Γκαλερί «Ωρα», 1975), στη Θεσσαλονίκη κ.α. Έφυγε από τη ζωή το 1994.

— Φ.Π.

